

KNJIŽEVNOST + BOLEST = BOLEST

Za mog prijatelja doktora Viktora Vargasa, hepatologa

Bolest i konferencija

Nikoga ne treba da čudi ako predavač pokušava da izvrda. Uzmimo sledeći primer. Predavač će govoriti o bolesti. U sali je deset osoba. Među gledaocima vlada iščekivanje koje nesumnjivo zaslužuje bolji povod. Izlaganje počinje u sedam ili u osam uveče. Niko od publike nije večerao. Kada otkuca sedam (ili osam, ili devet), svi su već tu, sede na svojim mestima sa ugašenim telefonima. Zadovoljstvo je govoriti pred tako vaspitanim svetom. Međutim, predavač se ne pojavljuje i, najzad, jedan od organizatora događaja objavljuje da neće ni moći da dođe pošto se u poslednji čas ozbiljno razboleo.

Bolest i visina

Pređimo na suštinu, odnosno približimo se na trenutak toj usamljenoj suštini koju su ve-tar ili slučaj bacili na sredinu ogromnog praznog stola. Ne tako davno, nakon što sam izašao iz ordinacije svog lekara Viktora Vargasa, jedna žena me je čekala pored vrata, među ostalim pacijentima koji su stajali u redu. Ta žena bila je oniža, hoću reći niskog rasta, njena glava je jedva dosegala do visine mojih grudi – bila mi je, recimo, nekoliko santimetara iznad grudi – iako je imala zadivljujuće potpetice, što sam ubrzo otkrio. Poseta doktoru je, podrazumeva se, prošla loše, veoma loše; moj doktor je imao samo loše vesti. Ja sam osećao, ne znam, ne baš mučninu, što je normalno u ovakvim slučajevima, već pre kao da je ostalima muka, a da sam ja jedini zadržao neku vrstu smirenosti ili uspravnog držanja. Imao sam utisak da su svi išli puzeći ili četvoronoške, kako se obično kaže, dok sam ja išao uspravno ili sedeo, prekrštenih nogu, što je po svemu isto kao stajati ili ići uspravno, ili održavati uspravan položaj. U svakom slučaju, ne mogu da kažem da sam se dobro osećao, jer jedno je stajati dok ostali puze, a nešto sasvim drugo posmatrati, sa nečim što ću u nedostatku bolje reči nazvati nežnošću, ili radoznalošću, ili morbidnom radoznalošću, sveopšte i iznenadno puzanje onih koji te okružuju. Nežnost, melanholija, nostalgija su osećaji pre svojstveni umišljenom ljubavniku, a veoma neprimereni kada se dožive na odeljenju jedne bolnice u Barseloni. Naravno, da je ta bolnica bila neka ludnica, takva slika me ne bi ni najmanje pogodila, jer sam se od rane mladosti navikao na poslovicu koja kaže: u kakvo kolo se uhvatiš, tako i igraš, mada se nikada nisam nje pridržavao, a najbolje što čovek može da uradi u ludnici, osim da neguje najdostojanstveniju moguću tišinu, jeste da puze ili posmatra puzanje drugova po mucu.

Ali ja nisam bio u ludnici, već u jednoj od najboljih državnih bolnica u Barseloni, bolnici koju dobro poznajem jer sam pet ili šest puta bio tu na lečenju, i do tada nisam video da

iko ide na četiri noge, mada sam viđao bolesnike požutele kao kanarinci, a viđao sam i neke koji su odjednom prestali da dišu, to jest umirali su, što nije neuobičajeno za jedno takvo mesto; ali, na sve četiri još uvek nikog nisam video, te sam pomislio da su reči mog doktora bile mnogo ozbiljnije nego što mi se prvobitno učinilo, odnosno da je moje zdravstveno stanje bilo zaista loše. A kada sam izašao iz ordinacije i video kako ceo svet puzi, taj utisak o sopstvenom zdravlju još jače je došao do izražaja, i malo je nedostajalo da me strah obori pa da natera i mene da puzim. Razlog što to nisam uradio bila je pojava oniže žene koja mi je u tom trenutku prišla i rekla svoje ime, doktorka X, a onda je izgovorila ime mog doktora, mog dragog doktora Vargasa s kojim održavam vezu poput bogatog grčkog brodovlasnika, to jest, vezu oženjenog čoveka koji voli svoju ženu, ali se trudi da je što manje viđa, i doktorka X je dodala da je upoznata sa mojom bolešću, odnosno sa napretkom moje bolesti i da želi da me uključi u jedan posao koji je radila. Uljudno sam je upitao za prirodu tog posla. Njen odgovor bio je neodređen. Objasnila mi je da će mi to oduzeti jedva pola sata i da samo treba da uradim neke testove koje je pripremila. Na kraju sam prihvatio, ne znam zašto, i onda me je povelala ka velikom liftu u kojem su bila bolnička nosila, naravno prazna, kraj njih nije bilo nijednog bolničara, ta nosila su se podizala i spuštala liftom, kao lepo građena devojka čiji je dečko građen nezgrapno, ili u njemu, jer je lift uistinu bio veliki, toliko da su u njega mogla da se smeste ne jedna, nego dvojica nosila, kao i invalidska kolica, uključujući i korisnike, ali najčudnije je to što u liftu nije bilo nikoga osim oniže doktorke i mene, i baš u tom trenutku – ne znam da li mi je glava tada bila hladnija ili usijanija – shvatio sam da oniža doktorka nije uopšte loša.

Čim sam to otkrio, upitao sam se šta bi se desilo kada bih joj predložio da vodimo ljubav u liftu, kad nam je krevet već tu. Odmah sam se setio nikog drugog do Suzan Sarandon prepušene u kaluđericu koja pita Šona Pena kako može da misli na seks kada mu ostaje nekoliko dana života. Ton Suzan Sarandon je, bez sumnje, bio prekoran. Ne sećam se naslova filma, po običaju, ali bio je dobar, režirao ga je, mislim, Tim Robins, koji je dobar glumac, a možda i dobar režiser, ali nikad nije bio u predvorju smrti. Seks je jedino što žele oni koji će umreti. Seks je jedino što žele oni koji su u zatvorima i u bolnicama. Jedino što žele oni, impotentni je seks. Jedino što žele oni, kastrirani je seks. Ozbiljno povređeni, samoubice, verni sledbenici Hajdegera. Jedino što je želeo čak i Vitgenštajn, najveći filozof XX veka, jeste seks. Pa čak i mrtvi, negde sam pročitao, jedino što žele je seks. Tužno je što to moramo priznati, ali je tako.

Bolest i Dionis

Doduše, živa istina je da mi je mnogo teško da to priznam. Ta semena eksplozija, ti kumulusi i cirusi koji prekrivaju naše izmišljene prostore, na kraju svakoga rastuže. Seks, kad za njega nemaš snage, može biti lep, pa čak i herojski. Potom može da se pretvori u noćnu moru. Međutim, nema nam druge no da to priznamo. Pogledajte, na primer, zatvore u Meksiku. Pojavi se tip ne baš prijatnog izgleda, nabijen, mastan, trbušast, zrikav i, povrh toga, zao i neugodnog mirisa. Taj tip, čija senka razdražljivo sporo promiče zidovima zatvora ili unutrašnjim zatvorskim hodnicima, uskoro postaje ljubavnik nekog drugog tipa, jednakog ružnog, ali snažnijeg. Među njima se nije polako rađala naklonost, romansa sa

svojim postepenim koracima i fazama. Nije bilo izbora prema sličnosti, onako kako je to doživljavao Gete. Bila je to ljubav na prvi pogled, primitivna ako hoćete, čiji se cilj ne razlikuje mnogo od cilja kojem teži toliko normalnih parova, ili parova koji nam deluju normalno. U vezi su. Njihova udvaranja i njihovi zanosi su poput rendgenskih snimaka. Jebu se svako veće. Ponekad se tuku. Nekad pak pričaju jedan drugom o svom životu kao da su prijatelji iako, zapravo, nisu prijatelji nego ljubavnici. Nedeljom ih čak posećuju žene, ružne kao i oni. Nijedan od njih, očigledno, nije ono što bismo nazvali homoseksualcem. Ako bi im neko to sasuo u lice, verovatno bi se toliko naljutili, osetili bi se toliko uvređeno da bi prvo brutalno silovali tu osobu, a zatim je ubili. Tako to ide. Viktor Igo, koji je, kako kaže Dode, bio u stanju da pojede celu narandžu u jednom zalogaju – što je Dode smatrao najvećim dokazom zdravlja, a moja žena tipičnim ponašanjem za svinju – napisao je u *Jadnicima* da su mračni ljudi, okrutni ljudi, sposobni da dožive mračnu sreću, okrutnu sreću. Ako se dobro sećam, pošto sam tu knjigu čitao pre mnogo godina u Meksiku, i ostavio sam je u Meksiku kad sam zauvek otišao odande, i ne nameravam ponovo da je kupim niti pročitam jer ne treba čitati, a još manje ponovo čitati, knjige od kojih se prave filmovi, a mislim da je od *Jadnika* napravljen čak i mjuzikl. Ti okrutni ljudi, kako je govorio, čija je sreća okrutna, prevaranti su koji prihvataju Kozet dok je još devojčica i savršeno otelotvoruju ne samo zlobu i bedu nekih pripadnika sitne buržoazije, ili onog što nastoji da pripada sitnoj buržoaziji, već kako vreme protiče i dostignuća napreduju, otelotvoruju, u današnjem istorijskom trenutku, skoro celokupnu srednju klasu, kako je danas zovemo, levičarsku ili desničarsku srednju klasu, učenu ili nepismenu, lopovsku ili naizgled časnu, ljude dobrog zdravlja, ljude koji se brinu o tome da očuvaju dobro zdravlje, ljude istovetne (verovatno manje nasilne i manje hrabre, opreznije, diskretnije) kao dva meksička razbojnika koji proživljavaju svoju ljubavnu priču u zatvoru, lišeni slobode.

Dionis je sve zauzeo. Smestio se u crkve, u NVO-e, u vladu i kraljevske palate, u kancelarije i sirotinjska naselja. Dionis je kriv za sve. Pobjednik je Dionis. A njegov antagonist ili protivnik nije čak ni Apolon, već gospodin Snob ili gospođa Pokondirena tikva ili gospodin Izveštačeni ili gospođa Usamljena Nervna Čelija, telohranitelji spremni da postanu neprijatelji pri prvoj sumnjivoj eksploziji.

Bolest i Apolon

A gde je, kog đavola, taj peder Apolon? Apolon je bolestan, teško bolestan.

Bolest i francuska poezija

Francuska poezija je – Francuzi to dobro znaju – najuzvišenija poezija XIX veka, i na neki način se na njenim stranicama i u njenim stihovima najavljuju veliki problemi s kojima će se Evropa i naša zapadna kultura suočiti tokom XX veka i koji i dalje nisu rešeni. Revolucija, smrt, dosada i beg mogu činiti dotične teme. Tu uzvišenu poeziju napisala je šačica pesnika, a njihovo polazište nije ni Lamartin, ni Igo, ni Nerval, već Bodler. Recimo da počinje s Bodlerom, dostiže najveću napetost sa Lotreamonom i Remboom, a završava se s Malarmeom. Naravno, ima tu i drugih znamenitih pesnika, poput Korbijera ili Verlena, i onih koje ne

treba nipodaštavati, poput Laforga ili Katula Mendesa ili Šarla Kroa, pa je tu čak i poneko koga ne treba sasvim nipodaštavati, poput Barvila. Mada su Bodler, Lotreamon, Rembo i Malarme zaista sasvim dovoljni. Počnimo od poslednjeg. Hoću reći, ne od najmlađeg, već od poslednjeg koji je umro, od Malarme, kom je nedostajalo dve godine da upozna XX vek. On u „Morskom povetarcu“ kaže:

*Plot je tužna, avaj! knjige pročitane!
Pobeći! tamo pobeći! Slutim ptice pjane
što između pene i neba ih ima.
Ništa, ni vrt stari odblesnut očima,
ne zadrža srce što se moru spusti,
o noći! ni moje svetiljke sjaj pusti
na praznom papiru kog belina brani
i ni mlada žena što to dete hrani.
Poći ću! Parobrod njišući katarke,
već podiže sidro za predele žarke!*

*Čama, rastužena okrutnim nadama,
veruje poslednjem pozdravu marama!
Možda su ta jedra što bure prizivlju
ona koja vetar kroz lomljivu divlju,
bez jedrâ, bez jedrâ, i otočja, baca.
Al' slušaj, o srce, pesmu pomoraca!¹*

Lepa pesma. Da je Nabokov poznao prevodioca na španski, Alfonsa Rejesa, koji nije odviše značajan za zapadnu kulturu, ali je veoma značajan (ili bi trebalo da bude) onom delu zapadne kulture koju čini Latinska Amerika, Nabokov bi posavetovao prevodioca da ne čuva rimu, da uradi prevod u slobodnom stihu, feistički prevod. Ali šta je Malarme hteo da kaže kad je rekao da je plot tužna i da je već pročitao sve knjige? Da je čitao do zasićenja i da je jebao do zasićenja? Da se od određenog trenutka svaka knjiga i svaki telesni čin pretvaraju u ponavljanje? Da su putovanja jedino što preostaje? Da seks i čitanje na kraju dosade i da su putovanja jedini izlaz? Mislim da Malarme govori o bolesti, o borbi koju vode bolest i zdravlje, dva stanja ili, ako hoćete, dve sile, totalitarne; mislim da Malarme govori o bolesti prurušenoj u dronjke dosade. Slika bolesti koju Malarme stvara je, međutim, na neki način praiskonska – govori o bolesti kao o odustajanju, odustajanju od života ili od bilo čega.

Drugim rečima, govori o porazu. A da bi se vratio u prvobitno stanje, poraz uzaludno suprotstavlja čitanje i seks, što mislim da je za Malarmeovu veličinu i za zbunjenost madam Malarme bilo jedno te isto, jer u suprotnom niko pri zdravom razumu ne može da kaže da je plot tužna i tako, bespogovorno, objavi da je plot samo tužna, da se *petit morte*, koja zapravo ne traje ni minut, širi na sve ljubavne činove koji, kao što se dobro zna, mogu trajati satima i postati beskrajni; jedan takav stih ne bi odudarao kod španskog pesnika kakav je Kampoamor, ali i te kako odudara od Malarmeovog dela i života koji su neraskidivo vezani,

¹ Stefan Malarme, *Poezija*, Nolit, Beograd 1985, str. 31. (*Prim. prev.*)

osim u ovoj pesmi, u ovom šifrovanom manifestu koji je samo Pol Gogen shvatio doslovno, jer treba da se zna da Malarme nije nikada čuo mornare kako pevaju, a ako ih je i čuo, to sigurno nije bilo na brodu koji plovi ka nepoznatom odredištu.

A još manje se može tvrditi da je neko već pročitao sve knjige, jer čak i da ponestane knjiga nikad ih čovek ne može sve pročitati, i Malarme je to dobro znao. Knjige su konačne, kao i seksualni susreti, ali želja za čitanjem i seksom je beskonačna, prevazilazi našu sopstvenu smrt, naše strahove, nadu koju polažemo u mir. A šta ostaje Malarme u ovoj čuvenoj pesmi kad mu, kako kaže, ne ostaju ni želja za čitanjem ni ona za seksom? Pa, ostaju mu putovanja, ostaje mu želja za putovanjima. I u tome je, možda, ključ zločina. Jer da je Malarme rekao da nam ostaje da se molimo ili da plaćemo ili poludimo, možda bi našao savršen izgovor.

Ali umesto toga, Malarme kaže da nam ostaje jedino da putujemo i kao da kaže: treba ploviti, ne treba živeti; tu izreku sam nekada znao da citiram na latinskom, ali sam je zbog putujućih toksina u mojoj jetri takođe zaboravio, odnosno Malarme bira putnika nagog torza, slobodu koja takođe ima nag torzo, jednostavan (ne tako jednostavan, ako se malo zadubimo) život mornara i istraživača koji predstavlja kako potvrdu života tako i neprekidnu igru sa smrću i koji je na hijerarhijskoj skali prvi stepenik ka izvesnom pesničkom učenju. Drugi stepenik je seks, a treći su knjige. To pretvara malarmeovski izbor u paradoks, ili pak u povratak, u ponovni početak od nule. I sada kada sam stigao dovdje, pre nego što se vratim liftu, ne mogu da prestanem da razmišljam o jednoj Bodlerovoj pesmi, praroditeljki svih ostalih, u kojoj on govori o putovanju, o mladalačkom ushićenju zbog putovanja i o ogorčenosti koju svako putovanje na kraju ostavlja u putniku, i mislim da je možda Malarmeov sonet odgovor na Bodlerovu pesmu, a ta Bodlerova pesma je jedna od najužasnijih koje sam ikada pročitao, bolesna pesma, pesma bez izlaza, ali možda najbriljantnija pesma celog XIX veka.

Bolest i putovanja

Od putovanja obolevamo. Nekad su doktori preporučivali pacijentima putovanja, posebno onima što su patili od nervnih bolesti. Pacijenti, mahom imućni, poslušno bi se ukrcali na duga putovanja koja su trajala mesecima, a ponekad i godinama. Siromašni nervno oboleli nisu putovali. Neki su, verovatno, ludeli. Ali ludeli su i oni koji su putovali ili su, što je još gore, dobijali nove bolesti kada bi menjali gradove, klimu, navike u ishrani.

Zaista je zdravije ne putovati, zdravije je ne pomerati se, nikad ne izlaziti iz kuće, toplo se oblačiti zimi i skinuti šal tek na leto, zdravije je ne otvarati usta i ne treptati, zdravije je ne disati. Ali istina je da čovek diše i putuje. Na primer, ja sam počeo da putujem odmalena, sa nekih sedam ili osam godina. Prvo kamionom svog oca po usamljenim čileanskim drumovima koji su izgledali kao postnuklearni putevi i od kojih sam se ježio, potom vozom i autobusom, sve dok sa petnaest godina nisam prvi put seo u avion i otišao u Meksiko da tamo živim. Od tog trenutka sam neprestano putovao. Rezultat: različite bolesti.

Kao dete imao sam jake glavobolje zbog kojih su se moji roditelji pitali da nemam neko nervno oboljenje i da ne treba, možda, što pre da se zaputim na dug put radi oporavka. Kao adolescent, imao sam nesanicu i probleme seksualne prirode. Kao mladić, gubitak

zuba koje sam, kao Ivica i Marica mrvice hleba, ostavljao u raznim zemljama; loša ishrana mi je izazivala gorušicu, a zatim i gastritis; previše čitanja je dovelo do toga da nosim naočare; žuljevi na stopalima bili su posledica dugih besciljnih šetnji; imao sam bezbroj loše lečenih gripova i prehlada. Bio sam siromašan, živio sam pod vedrim nebom i smatrao sam se srećnikom jer, na kraju krajeva, nisam dobio neku tešku bolest. Preterivao sam sa seksom, ali nikada nisam dobio neku polnu bolest. Preterivao sam sa čitanjem, ali nikada nisam želeo da budem uspešan pisac. Čak je i gubitak zuba za mene bio omaž Geriju Snajderu koji je usled života zen lualice zapostavio svoje zube. Ali sve dođe. Dođu deca. Dođu knjige. Dođe bolest. Dođe kraj puta.

Bolest i ćorsokak

Ta Bodlerova pesma zove se „Putovanje“. Pesma je dugačka i delirična, odnosno poseduje bunilo krajnje bistrine uma i sada nije trenutak da se čita cela. Prevodilac je pesnik Antonio Martines Sarion, a njeni prvi stihovi idu ovako:

*Detetu, što voli mape i estampe
Svi bi svetovi u zalogaj stali.²*

Pesma, dakle, započinje detetom. Pesma avanture i strave, prirodno, počinje čistim pogledom deteta. Zatim kaže:

*Polaze izjutra, s glavom punom sanja,
Sa srcem nabrekli od gorkih prekora,
Da ubrzo utope, kroz šum talasanja,
Beskraj duša u konačnosti mora.*

*Od gnusne zemlje, od uklete zipke
Detinjstva, beže, sa zvezdozancima
Utopljenim u oku žene, neke Kirke
Koja ih općini opasnim mamcima.*

*Da ih ne pretvore u zveri kojekakve,
Piju beskraj i sjaj koje im nebo složi,
A žestoki mrazevi i sunčane zrake
Brišu tragove poljubaca po koži.*

*Al' samo oni što zbog puta put čine
Pravi su putnici; srce je njino golemo;
I pošto se ne kriju od sopstvene sudbine,
Ne znajući zašto, odjednom reknu: Hajdemo!³*

² Šarl Bodler, *Cveće zla*, Filip Višnjić, Beograd, 2003, str. 230. (Prim. prev.)

³ *Ibid.*, str. 230–231.

Putovanje koje u Bodlerovoj pesmi započinju članovi posade na neki način liči na putovanje osuđenika. Putovaću, izgubiću se u nepoznatim prostorima, da vidimo šta ću pronaći, da vidimo šta će se dogoditi. Ali pre toga ću se svega odreći. Drugim rečima, da bi zaista putovali, neophodno je da putnici nemaju šta da izgube. Putovanje, to dugačko i burno putovanje XIX veka, liči na putovanje bolesnika na bolničkim nosilima, od sobe do operacione sale gde ga čekaju bića sa licima skrivenim ispod marame, kao banditi iz sekte asasina. Uzgred, prve slike s putovanja ne mogu izmaći izvesnim rajskim predstavama, što je posledica pre volje ili kulture putnika nego stvarnosti.

*Čudni putnici! Naziremo priče
U očima vašim dubokim ko more!
Otvorite škrinju sećanja što sliče⁴*

I takođe kaže: „Šta videste?” A putnik, ili duh koji predstavlja putnike, odgovara nabrajajući krugove pakla. Bodlerov putnik očitno ne misli da je plot tužna i da je već pročitao sve knjige iako zna da je plot – trofej i dragulj entropije – tužna, i više nego tužna, i da su nakon samo jedne pročitane knjige zapravo sve knjige pročitane. Bodlerov putnik ima usijanu glavu i srce prepuno besa i gorčine, to jest verovatno je posredi radikaln i moderan putnik iako je u svakom slučaju on neko ko, razume se, želi da se spasi, ko želi da vidi, ali isto tako da se spasi. Putovanje, cela pesma, podseća na brod ili zbrkanu procesiju koja ide pravo ka ambisu, ali putnik, predosećamo to u njegovom gađenju, u njegovom očajanju i u preziru, želi da se spase. Ono što na kraju nalazi, kao Odisej, kao tip koji putuje u bolničkim nosilima i brka vedro nebo sa ambisom, jeste njegova sopstvena slika:

*Taj mali svet, isti juče, sutra, danas –
Gorko je saznanje što s puta ostade;
Svet čija slika tako liči na nas:
Oaza užasa u pustinji dosade!⁵*

Ovaj stih nam je, zaista, više nego dovoljan. Usred pustinje dosade, oaza užasa. Nema lucidnije dijagnoze za bolest modernog čoveka. Da bismo izašli iz dosade, da bismo se pomerili s mrtve tačke, jedino što nam je pri ruci – doduše ne baš pri ruci, jer i za to treba da se potrudimo – jeste užas, odnosno zlo. Možemo da živimo kao zombiji, kao robovi koje hrane krupno mlevenim brašnom, ili da se pretvorimo u robovlasnike, u zla bića, poput onog tipa koji je, nakon što je ubio svoju ženu i troje dece, preznojavajući se rekao da se oseća čudno, kao zaposednut nečim nepoznatim, slobodom, a posle je izjavio da su žrtve to zaslužile, iako je nakon nekoliko sati, malo mirniji, rekao da niko ne zaslužuje tako svirepu smrt, a onda je dodao da je verovatno poludeo i zamolio policajce da ne obraćaju pažnju na njegove reči.

Oaza je uvek oaza, posebno ako neko izađe iz pustinje dosade. U oazi čovek može da pije, jede, zaleći rane, odmori se, ali ako je to oaza užasa, ako postoje samo oaze užasa, putnik će moći da potvrdi, ovog puta pouzdano, da je plot tužna, da dođe dan kad su sve

⁴ *Ibid.*, str. 232.

⁵ *Ibid.*, str. 234.

knjige pročitane i kada putovanje postane varka. Danas sve ukazuje na to da postoje samo oaze užasa ili da je skretanje sa svake oaze skretanje ka užasu.

Bolest i dokumentarac

Jedna od najupečatljivijih slika bolesti koje pamtim jeste bolest nekog tipa čije sam ime zaboravio, nekog njujorškog umetnika koji se kretao od prosjačkog štapa do avangarde, od onih koji praktikuju *fist-fucking* do modernih isposnika. Jedne noći, pre mnogo godina, u doba kada već niko ne gleda televiziju, video sam ga u jednom dokumentarcu. Tip je bio ekstremni mazohista i od svoje sklonosti, sudbine ili neizlečivog poroka crpeo je sirovine za svoju umetnost. Tip je i glumac i slikar. Koliko se sećam, nije bio mnogo visok i počeo je da ćelavi. Snimao je svoja iskustva. To su scene ili postavke bola. Bola koji je svaki put sve veći i ponekad umetnika stavlja na granicu smrti. Jednog dana, nakon rutinskog pregleda u bolnici, saopštavaju mu da boluje od neizlečive bolesti. Vest ga prvo iznenadi. Ali iznenađenje ne traje dugo. Tip istog trenutka počinje da snima svoj poslednji performans koji je, za razliku od prethodnih, barem u prvom delu, rezultat vidne narativne uzdržanosti. U tim scenama izgleda smireno i, iznad svega, diskretno, kao da je prestao da veruje u efikasnost odsečnih gestova, u preglumljivanje. Pojavljuje se, na primer, na biciklu, vozi po nekakvom primorskom šetalištu, mora da je u pitanju Koni Ajlend, a onda ga vidimo kako sedi na morskome bedemu prisećajući se nepovezanih scena iz detinjstva i adolescencije dok gleda u more i, ponekad, postrance u kameru. Njegov glas i pokreti nisu ni hladni ni topli. Nije to ni glas vanzemaljca ni glas očajnika koji se krije ispod kreveta i zatvara oči. To su možda glas i gestovi slepca, ali ako bi bilo tako, onda nema sumnje da je to glas slepca koji se obraća drugim slepcima. Ja ne bih rekao ni da je pomiren sa sudbinom ni da se svim svojim snagama bori protiv sudbine, već bih pre rekao da je reč o čoveku koga sudbina ostavlja potpuno ravnodušnim. Poslednje scene se odvijaju u bolnici. Tip zna da više neće moći da izađe, zna da mu preostaje jedino smrt, ali i dalje gleda u kameru čija je funkcija da posluži kao svedočanstvo ovog poslednjeg performansa. Baš u tom trenutku budni gledalac, tek tad, shvata da postoje *dve* kamere, da postoje dva filma, film dokumentariste koji on gleda na TV-u, francuska ili nemačka produkcija, i dokumentarac koji beleži performans i koji će pratiti tipa čije sam ime zaboravio, ili ga nikada nisam ni znao, do kraja njegove agonije, dokumentarac kojim on čvrstom rukom ili čvrstim pogledom diriguje iz svoje Prokrustove postelje. Upravo tako. Glas francuskog ili nemačkog naratora oprašta se od Njujorčanina i onda, kada se ekran zacrni, izgovara datum njegove smrti do koje je došlo nekoliko nedelja posle. Nasuprot tome, dokumentarac umetnika bola prati njegovu agoniju korak po korak, ali to već ne vidimo, možemo samo da zamislimo ili da zacrnimo sliku i pročitamo neutralan datum njegove smrti, jer kada bismo ga videli, ne bismo mogli to da podnesemo.

Bolest i poezija

Pored neizmernih pustinja dosade i ne tako retkih oaza užasa postoji, međutim, i treća opcija, možda samo iluzija, o kojoj Bodler ovako piše:

*I dok plamen kroz mozak bude rovo,
Da zaronimo do dna Raja il' Pakla,
Na dno Nepoznatog, da nađemo Novo!*⁶

Poslednji stih – „na dno nepoznatog da nađemo *novo* – siroti je barjak umetnosti koji se suprotstavlja užasu koji se pridružuje užasu, bez suštinskih promena, isto kao što, kad se beskrajnom doda još beskrajnog, beskrajno je i dalje ono, isto beskrajno. Unapred izgubljena bitka, kao skoro sve bitke pesnika. Nešto čemu se izgleda suprotstavlja Lotreamon, čije je putovanje od periferije ka metropoli i način da putuje i vidi još uvek obavijen apsolutnom misterijom, do te mere da ne znamo da li je bilo reči o jednom aktivnom nihilisti, preteranom optimisti ili pak o čoveku iz senke neminovne Komune; a to je nesumnjivo znao Rembo koji se sa istim žarom odao knjigama, seksu i putovanjima samo da bi otkrio i shvatio, sa nesalomivom lucidnošću, da pisanje nema ni najmanjeg značaja (pisati je, očigledno, isto što i čitati, a u određenim trenucima prilično podseća na putovanje, pa čak u izuzetnim prilikama podseća na čin jebanja i sve je to, kaže nam Rembo, samo opsena, postoji samo pustinja i katkad udaljena svetla oaze koja nas ponižavaju). A onda dolazi Mallarmé, najmanje naivan od svih velikih pesnika, i kaže nam da treba putovati, da treba ponovo putovati. Ovde čak i najmanje iskusan čitalac mora sebi da kaže: pa dobro, šta je Mallarméu, odakle dolazi taj entuzijazam, da li nas poziva da putujemo ili nas vezanih nogu i ruku šalje u smrt, da li zbija šalu sa nama ili je posredi samo problem konsonancije? Mogućnost da Mallarmé nije čitao Boderove pesme je van svakog razmatranja. Šta onda pokušava? Mislim da je odgovor veoma jednostavan. Mallarmé želi ponovo da pođe na put iako zna da su putovanje i putnici osuđeni. Odnosno, za pisca ligitura nisu samo naši postupci bolesni, bolestan je i sam jezik. Ali dok tražimo protivotrov ili lek za izlečenje, ono *novo*, ono što se može pronaći samo u nepoznatom, treba i dalje da pribegavamo seksu, knjigama i putovanjima, koliko god znali da nas vode ka ambisu koji je, začudo, jedino mesto gde čovek može pronaći protivotrov.

Bolest i ispitivanja

I već je vreme da se vratimo onom ogromnom liftu, najvećem liftu koji sam u životu video, liftu u koji bi pastir mogao da utera omanje stado ovaca, a farmer dve lude krave, ili bolničar dvoja praznih bolničkih nosila, i u kojem sam se ja lomio između mogućnosti da zamolim tu doktorku niskog rasta, skoro poput kakve japanske lutke, da vodi ljubav sa mnom, ili da bar to pokušamo, i prilično izvesne mogućnosti da baš onde zaplačem, kao *Alisa u zemlji čuda*, i da poplavim lift, ali ne krvlju, kao u Kjubrikovom *Isijavanju*, već suzama. No lepi maniri, koji nikad nisu suvišni i retko smetaju, u ovakvim situacijama predstavljaju smetnju, i uskoro smo se doktorka Japanka i ja našli zatvoreni u jednom sobičku, sa prozorom s kog se video zadnji deo bolnice, da radimo veoma čudne testove koji su meni izgledali potpuno isto kao testovi sa stranica za rasonodu u dodacima nedeljnika.

Naravno, veoma sam se potrudio da ih dobro uradim, kao da sam hteo da joj pokažem da moj doktor nije bio u pravu. Ali avaj, uprkos tome što sam besprekorno radio testove,

⁶ *Ibid.*, str. 234.

mala Japanka je ostajala ravnodušna, ne uputivši mi ni najmanji utešni osmeh. Na mahove smo, dok bi ona pripremala neki novi test, razgovarali.

Pitao sam je koliko je moguća uspešna transplantacija jetre. Veoma moguća, rekla je. Koliko odsto?, upitao sam je. Šezdeset odsto, rekla je ona. Jebote, kazao sam ja, to je baš malo. U politici je to apsolutna većina, rekla je ona.

Jedan od testova, možda najjednostavniji, ostavio je veliki utisak na mene. Sastojao se u tome da nekoliko sekundi zadržim šake vertikalno ispružene, to jest sa prstima nagore i dlanovima okrenutim ka njoj, dok ja posmatram nadlanice. Pitao sam je šta kog đavola znači taj test. Odgovorila mi je da neću moći da zadržim prste u tom položaju kada bolest uznapreduje. Oni će se tada, neizbežno, savijati ka njoj. Mislim da sam rekao: zaboga. Možda sam se i nasmejao. Tačno je, ipak, da odonda tu vežbu radim svakog dana, gde god da se nalazim. Postavim šake ispred očiju, sa nadlanicama ka sebi i nekoliko sekundi posmatram zglobove prstiju, moje nokte, bore koje se stvaraju na svakom članku. Ne znam tačno šta ću uraditi na dan kada moji prsti ne budu mogli da stoje čvrsto, ali znam šta neću uraditi. Malarme je napisao da bačene kocke nikada neće mimoići zakon slučaja. Međutim, potrebno je bacati kocke svakog dana kao što je potrebno raditi vežbu ispravljanja prstiju svakog dana.

Bolest i Kafka

Kaneti u svojoj knjizi o Kafki pripoveda kako je najveći pisac XX veka onoga dana kada je prvi put ispljunuo krv shvatio da su kocke bačene i da ga više ništa ne razdvaja od pisanja. Šta hoću reći kada kažem da ga više ništa ne razdvaja od pisanja? Iskreno, ne znam tačno. Pretpostavljam da želim reći da je Kafka smatrao da su putovanja, seks i knjige putevi koji ne vode nikuda, ali da su to ipak putevi kojima treba krenuti i izgubiti se, da bismo ponovo našli sebe ili da bismo našli nešto, šta bilo, jednu knjigu, jedan gest, jedan izgubljeni predmet, da bismo našli bilo šta, možda neki metod, ili ako imamo sreće: nešto novo, nešto što je oduvek bilo tu.

Izvornik: "Literatura + enfermedad = enfermedad", u: Roberto Bolaño, *El gaucho insufrible*, Anagrama, Barcelona, 2003, str. 135–158.

(Sa španskog prevela **Ljubica Trošić**)